

Yönetim ve Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Hile Denetiminin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme

(An Evaluation on the Importance of Fraud Audit in Preventing Management and Employee Frauds)

İpek YAYLALI^a

^a Dr. Öğr. Ü., İstanbul Medipol Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölüm, ipek.yaylali@medipol.edu.tr

Öz

Dünyada yaşanan ve günümüze kadar devam eden muhasebe skandalları ve yolsuzluklar işletmeler açısından bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. İşletmelerde yönetim ve çalışan hilelerinin yol açtığı maddi ve manevi zararların boyutu her geçen gün artmakta ve tespiti zaman alabilmektedir. İşletmeler, zaman ve maliyet faktörlerinden dolayı hilelerin yol açtığı kayıpları geç fark edebilmektedirler. İşletmeler, bu olumsuz durumları yok etmek ve varlıklarını devam ettirmek adına yeni arayışlara ihtiyaç duymuştur. Yaşanan skandallar neticesinde faaliyetlerde ortaya çıkan hileleri önlemek için iç kontrol, iç denetim ve bağımsız denetim fonksiyonunun yanı sıra hile denetiminin de yer edinmesi gerektiği ön plana çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle gerek özel gerek kamuda artan muhasebe hilelerinin açığa çıkartılmasında hile denetimi kavramı bir ihtiyaçtan ziyade bir gereklilik haline gelmiştir. Bu çalışmada öncelikle hile denetiminin önemine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Birinci bölümde literatürde hile denetimine ilişkin çalışmalar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde hile, hile denetimi, yönetim ve çalışan hilelerin tanımlarına ilişkin bilgiler açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise yönetim hileleri ile çalışan hilelerinin önlenmesinde hile denetiminin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Muhasebe, Yönetim Hileleri, Çalışan Hileleri, Hile Denetimi

Makale türü:

Derleme

Abstract

The accounting scandals and corruption that have been occurring in the world and continuing to the present day constitute a threat to enterprises. The extent of the financial and moral damages caused by management and employee fraud in enterprises is increasing day by day, and their detection can be time-consuming. Due to factors such as time and cost, enterprises may realize the losses caused by fraud late. In order to eliminate these negative situations and continue their existence, enterprises have needed new approaches. As a result of the scandals, the importance of fraud detection in activities has come to the forefront, and in addition to internal control, internal audit, and independent audit functions, fraud detection has also gained importance. In other words, the concept of fraud detection has become a necessity rather than a choice in exposing the increasing accounting frauds in both the private and public sectors. This study first provides evaluations regarding the importance of fraud detection. In the first section, studies related to fraud detection in the literature are evaluated. In the second section, information about fraud, fraud detection, and the definitions of management and employee frauds are explained. The third section emphasizes the necessity of fraud detection in preventing management and employee frauds.

Keywords:

Accounting, Management Frauds, Employee Frauds, Fraud Audit

Paper type:

Review

Başvuru/Received: 15.10.2023 | Kabul/Accepted: 19.12.2023, iThenticate benzerlik oranı/similarity report: %8

Giriş

Muhasebedeki tüm verilerin doğru ve eksiksiz olarak kayıt altına alınması önemlidir (Güvenç, 2009). Muhasebede güvenilir ve doğru bilgilerin niteliğini sağlayan ve işletmelerin finansal raporlamalarını eksiksiz düzenleyen kuşkusuz muhasebe meslek mensuplarıdır. Günümüz şartlarında muhasebe meslek mensupları görevlerini icra ederken ya ekonomik ya da yönetim tarafından çeşitli psikolojik baskılarla birtakım hileli işlemleri yapmaya zorlanmaktadırlar (Demir & Arslan, 2020).

Muhasebe mesleğinin etkin ve verimli yürütülmesi için mevcut olan yasal düzenlemeler bazen yetersiz kalabilmektedir. Dolayısıyla, muhasebe mesleğinin doğru ve uygun koşullar altında icra edilmesinde meslek mensuplarına önemli görevler düşmektedir. Bunların başında meslek mensuplarının uyması gereken etik ilkeler olmalı ve bu etik ilkelere göre meslek icra edilmelidir. Meslek mensubunun mesleğini icra ederken etik ilkelere uymaması muhasebede üretilen verilerin doğruluğunu şüpheye düşürecektir ve duyulan güveni azaltacaktır (Gül, 2021). Bu kapsamda hile eylemine karşı hazırlıksız yakalanan işletmeler, maddi zararların yanında itibar ve işgücü gibi kayıpları da yaşaması olasıdır. Bu bakımdan işletmeler, her daim muhasebede gerçekleşen ve gerçekleşecek olan hata ve hile ihtimallerini göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Muhasebede yapılan yanlışlıkların hata mı yoksa hile mi olduğu ayrımı kasıt unsuruna göre nitelendirilir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda bilinçsiz şekilde yapılan yanlışlıklar hata, menfaat sağlamak adına yapılan kasıtlı işlemler ise hileli eylemler olarak kabul edilir (Aslan vd.2017).

Muhasebe alanında yönetim ve çalışanlar tarafından yapılan hileli işlemlerin birtakım amaçları bulunmaktadır. Söz konusu en temel amaçlar şu şekilde özetlenebilir (Tayman & Tekşen, 2019);

- Vergi kaçırmak ya da düşük vergi ödemek şeklinde karı düşük göstermek,
- Hak edilmeyen teşviklerden yararlanma isteği,
- Daha az kar dağıtmak,
- Ortakların birbirini aldatması,
- İşletmeye ait olan varlıkları gizlemek,
- Hisse senetlerinin değerini yüksek göstermek, şeklinde belirtilmektedir.

İşletmelerin en büyük kâbusu kuşkusuz hilelerdir. İşletmeler her yıl hileli işlemlerden dolayı büyük bedeller ödemektedirler. Hilelerin tespiti ve önlenmesi uzmanlık gerektiren bir alandır. Fakat işletmeler hem bilgi eksikliği hem de koşullardan dolayı hilelerin önlenmesinde yetersiz kalabilmektedirler.

Özellikle 2002 yılında gerçekleşen ve hala günümüze kadar etkisi süren Enron vb. muhasebe skandalları ile ülkemizde de yolsuzluk, suiistimal ve hileli muhasebe işlemlere gözlerin çevrilmesine neden olmuştur. Yaşanan muhasebe skandalları işletme ve devleti etkilediği kadar topluma da büyük zarar vermektedir. Dolayısıyla işletmelerin hile kavramını algılaması önem arz etmektedir (Selimoğlu & Altunel, 2020).

Hile, işletmelerin varlıklarını sürdürmeleri ve faaliyetlerinde başarıyı yakalamaları hususunda devam eden ciddi bir sorundur. İşletmeler, faaliyetlerde ortaya çıkabilecek olası hileler için gerekli önlemleri almaları ve bu önlemleri geliştirmeleri gerekir (Okoye & Ndah, 2019). Çünkü, hileyi tespit etmek her zaman mümkün değildir. Hileye neden olan ve altında yatan diğer unsurları da bilmek önemlidir ve buna göre hile yöntemlerini doğru zamanda ve doğru yerde uygulamak olumlu sonuçlar doğuracaktır (Kassem & Higson, 2012). Kısaca, işletmeye ait olan varlıkların kaybı ve hazırlanan finansal tabloların yatırımcı ve diğer menfaat gruplarının güvenini zedelememesi için işletmelerde hilelerin tespiti ve önlenmesine daha fazla önem verilmesi gerektiği düşüncesini güçlendirmiştir (Bierstaker ve diğerleri, 2006).

Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında suiistimal ile mücadele etmede hile denetiminin önemi her geçen gün artmaktadır. İşletmelerde yaşanan hilelerin belirlenmesi ve önlenmesi hem zaman hem maliyet hem de yönetimin davranışı açısından zor olabilmektedir. Hile eyleminin tespit edilememesi yaşanan kayıpların net olarak ölçülememesine yol açmaktadır. Dolayısıyla zamanla ortaya çıkan maddi ve manevi zararlar göz ardı edilmeyecek kadar ağır sonuçlara sebebiyet yaratmaktadır. İşletme yönetiminin hile eylemi konusunda tecrübesizliği, eğitim noksanlığı ve maliyet faktörü gibi etkenler başlıca nedenler olarak gösterilebilir.

İki yılda bir yayımlanan ACFE (ACFE Global Mesleki Hile ve Yolsuzluk) raporları, özellikle dünyada yaşanan hileleri ülke, sektör, muhasebe işlemlerinin yönetim ve çalışan hileleri bazında ele alarak, bu hilelerin gerçekleşme oranları ile ortaya çıkardığı maddi zararların boyutunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca hileyi tespit etme ve önlemede gerekli olan yöntemleri de belirleyerek işletmelere rehber görevi niteliğindedir. İlgili raporlar incelendiğinde yaşanan zararların her yıl arttığı ve işletmelerde büyük maliyetlere yol açtığı görülmüştür. 2022'de ülke sayısı (133)'e çıkartılarak araştırmaya gidilmiş ve ortalama kaybın (3,6 milyar \$) olduğu belirtilmiştir. Kuşkusuz, işletmeler yaşamlarına devam ettiği sürece olası hilelerin sifıra indirilmesi imkansızdır. Ancak hilelerin önlenmesi veya minimum seviyeye düşürülmesi işletmelerin alacağı karar ve yöntemlerle ilgilidir.

İşletmelerde oluşan hileler yönetim ve çalışan hileleri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Yönetim hileleri; özellikle tepe yöneticileri tarafından finansal tablolar değiştirilerek ilgililerin aldatılmasıdır. Çalışan hileleri ise işletmeye ait olan varlıkların kasıtlı bir şekilde ele geçirilmesi sonucu kendisine ya da üçüncü kişilere haksız kazanç sağlanmasıdır (IFAC , 2007). Diğer bir ifadeyle, işletmelerde yaşanan hilelerin ve ortaya çıkan kayıpların genellikle varlıkların kötüye kullanılması çalışan hileleri, hileli finansal tabloların düzenlenmesi de yönetim hilelerinden kaynaklanmaktadır. İşletmeler bu tür hileleri önlemek adına gerekli kontrolleri almaları faaliyetlerin verimliliği açısından fayda sağlayacaktır.

Sosyal bilimler alanında yapılan literatür incelemeleri sonucunda hile denetimi ile ilgili çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların daha da genişletilerek hile denetimi kavramının işletmeler için hayati bir öneme sahip olduğu ve hilelerin önlenmesinde en az maliyetle gerekli desteği sağlamada önemli bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmıştır. İşletmelerde ortaya çıkan hilelerin önlenmesi

uzmanlık alanı gerektirmekte olup, hile denetiminin daha kapsamlı şekilde ele alınması öngörülmektedir. Hile denetimi sadece literatürde bir kavram olarak değil, aynı zamanda işletme ve üniversitelerde zorunlu eğitim olarak verilmesi yönündedir. Söz konusu eylemler, işletmenin maddi kayıplarının yanı sıra sürekliliği de olumlu etkileyecektir.

1. Literatür Değerlendirmeleri

Emir (2008), çalışmasında hile denetiminin tarihsel gelişimini ele alarak, hileleri açığa çıkaran sebepleri araştırmış ve ilgili sebepleri hile üçgeni teorisiyle değerlendirmeye çalışmıştır. Hilelerin ortaya çıkmasının temel nedeni insan varlığı olduğu ve hilelere neden olan faktörlerin araştırılması ve önlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Doğan ve Kayakıran (2017), çalışmalarında hile, hile tanımı ve hile türlerini detaylı bir şekilde ele alarak, hile denetiminin önemini vurgulamış ve hilelerin önlenmesi için gerekli önerileri açıklamışlardır.

Ataman ve Aydın (2017), çalışmalarında hile türlerini, hilenin özelliklerini, hile denetimini ve hile denetçilerin sorumluluklarını ele almışlardır. Çalışmalarında Türkiye’de hile denetçileri üzerine anket uygulamışlardır. Yapılan araştırma sonucunda; hile türlerini, etkilerini, zamanlarını, hilelerin önlenmesi için gerekli önlemleri, hilelerin mali baskılardan dolayı ortaya çıktığı, rüşvet ve faturaya ilişkin hilelerin olduğu ve gerekli cezaların uygulanmadığı sonucuna varmışlardır.

Saad ve Lesage (2010), çalışmalarında finansal tablolarda ortaya çıkan hilelerden denetçilerin sorumlu olmadığı konusundaki görüşleri araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, denetçilerin denetim süreci kapsamında psikolojik durumlarının hileli finansal raporlamada etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Abdioğlu, (2007), hilelerin tespiti ve önlenmesinde hileli işlemler ile mücadele etmede sorumlu olan kişi/ kişilerin proaktif yöntemlerini uygulamalarının daha etkin olacağı sonucu gözlemlenmiştir.

Amara vd. (2013), 2001-2009 yıllarında hileli işlemlerin tespitine ilişkin Fransa’da 80 işletme üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, hileli finansal raporların düzenlenmesinde yöneticilerin üzerinde çok fazla bir baskının olduğu sonucuna varmışlardır.

Laffin ve Gomes (2013) muhasebe işlemlerinde hata ve hileli eylemlerin ortaya çıkartılmasına ilişkin yaptıkları çalışmada, genellikle muhasebe işlemlerinde hata ve hileli eylemleri artıran nedenler olarak denetim çalışmalarının eksikliği, piyasa istikrarsızlığı ve rekabet unsuru olduğu sonucuna varmışlardır.

Çelik (2010), çalışmasında genellikle muhasebe hilelerine başvurmanın temel nedeninin bankalardan kredi almak olduğunu, muhasebede yapılan hataların ise müşterilerden kaynaklı eksik ve yanlış verilerden olduğu sonucuna varmışlardır.

Troy vd. (2011), çalışmalarında deneyimli CEO’ların yaş, mesleki deneyim ve akademik geçmişi gibi demografik özellikleri ile ilgili olarak, daha az deneyime sahip

CEO'ların muhasebe hilelerini akla ve mantığa uydurma ve sergiledikleri davranışları haklı gösterme potansiyellerinin fazla olduğu sonucuna varmışlardır.

Yıldız ve Baskan (2014), BİST'de işlem gören şirketler üzerinde yaptıkları araştırmada, finansal raporlama hilelerini önlemede ve haksız edinimlerin engellenmesinde iç denetim, işletme varlıklarının korunmasında ise iç kontrolün önemi tespit etmişlerdir.

Zona vd. (2013), çalışmalarında CEO'nun etik ve ahlaki değerlerinin olmaması ya da eksikliği ve narsistizm gibi kişilik özelliklerin hata ve hileli davranışlarda artırıcı yönde olduğu sonucuna varılmıştır.

Suzuki ve Yamada (2016), çalışmalarında Toshiba'da yaşanmış olan hileli muhasebe olaylarını teori ve uygulama arasındaki bağlantıyı birlikte ele alarak, muhasebe standartlarının olası sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Araştırma sonucunda, Toshiba'da yaşanan olayların diğer vakalardan farklı olmadığı, aslında incelenmesi gereken konunun, mevcut muhasebe standartları ile ilgili problemlerin olduğu sonucuna varmışlardır. Yöneticilerin finansal tabloları manipüle edebilecekleri, yani manipüle sebebinin muhasebe standartlarının el verdiği ölçüde olabileceğini tespit etmişlerdir.

Halbouni vd. (2016), çalışmalarında Birleşik Arap Emirlikleri'nde hilelerin tespiti ve önlenmesinde kurumsal işletmeler ve bilgi işlem teknolojilerinin önemi üzerinde araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, kurumsal işletmeler ve bilgi işlem teknolojilerinin hileleri önlemede orta düzeyde etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Çatıkkaş ve Çalış (2010), çalışmalarında işletme büyüklüğü ne olursa olsun çalışanlar tarafından yapılan hileleri dikkate almaları gerektiği vurgulanmıştır. İşletme bünyesinde hilelerin tespitinin zor bir süreç olduğu ve maliyetli olduğu vurgulanmış ve dolayısıyla hile kaynaklı zararların en aza indirilmesi kapsamında hile denetiminde proaktif yöntemlerin uygulanması gerektiği belirtilmiştir.

Gündüz (2018), çalışmasında işletmelerde yapılan finansal tablo hileleri ve yöntemlerini ele almıştır. Hile denetimi ve hile denetimini gerektiren nedenleri ortaya koyarak, hilelerin önlenmesinde denetçinin rolüne ilişkin önemi vurgulamıştır.

Rajdeepa ve Nandhitha (2015), çalışmalarında hilenin tespiti için bankacılık sektöründe veri madenciliği konusunu araştırmışlardır. Hilelerin önlenmesi kapsamında veri madenciliği uygulamalarının hayati öneme sahip olduğunu, risk yönetimi ve müşteri tutundurma gibi konularda katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Çiftçi ve Akbulut (2023), çalışmalarında mali tablolarda yapılan hile, hata veya hatalı beyandan arınmış olduğuna ilişkin güvence sağlamak için hile denetiminin önemi üzerinde durmuşlardır. Çalışmada hile ve hile tanımları ele alınarak, hile tespitini sağlayan hile denetimi kavramı anlatılmaya çalışılmıştır.

Akçay ve Uysal (2019), çalışmalarında hastane işletmelerinde iç denetim ile hile denetimi ilişkisine değinmişlerdir. Hile ve yolsuzlukların hastane işletmelerinde kimler tarafından nasıl ve ne şekilde yapıldığı, hile ve yolsuzlukla mücadelede etmede iç denetim ve iç kontrolün önemine dikkat çekmişlerdir.

Ertikin (2017), çalışmasında geleneksel denetim yöntemlerinin hile ve suiistimalleri tespit etmede yeterli olmadığı, bilgi teknolojilerinin gelişimiyle birlikte hile türlerinin ve şiddetinin arttığı belirtilmiş olup, hilelerin önlenmesinde hile denetiminde kullanılan proaktif yaklaşımların işleyişini vurgulamıştır.

Oskay (2018), çalışmasında iç kontrol mekanizmalarının işletmeyi olası risklerden koruyamayacağını, hilenin tespiti için birçok denetim tekniğinden faydalanılması gerektiği ve finansal tablolarda yer alan kalemlerde hata ve hilelerin olabileceği sonucu belirtilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. *Hile ve Hile Denetimi*

Günümüz iş dünyasında işletmelerin karşı karşıya kaldıkları en önemli sorunlardan biri şüphesiz yapılan hilelerdir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte yapılan hilelerin boyutu da giderek artmaktadır. Maalesef bu hileler, işletmeler tarafından uzun süre fark edilmemekte ve ortaya çıkan zararlarda çok fazla olabilmektedir. İşletmeler, ilk önce hile gerçeğini kabul etmeli ve hileler hakkında fikir sahibi olmalıdır. Daha sonra yaşanan hileler değerlendirilerek yaşanılacak olası hileler için gerekli önlemler alınmalıdır.

Dünya çapında yaşanan Enron, WorldCom, Tyco, Global Crossing Parmalat gibi muhasebe skandalları, işletmelerde hile kavramının ön planda tutulmasına neden olmuştur. Dünya'yı etkilediği kadar Türkiye'de de çok ciddi etkileri görülmüştür (Mulligan, 2002). Yaşanan skandal ve yolsuzluklar, işletmelerde hile eylemi konusunda endişeleri artırmış ve milyarlarca dolarlık hisselerin değersizleşmesine (Peterson & Buckhoff, 2004; Rezaee ve diğerleri, 2004) ve finansal piyasalarda yatırımcı güveninin erozyona uğramasına sebep olmuştur (Cotton, 2002). Ayrıca, gelişmiş ekonomilerin yanı sıra gelişmekte olan piyasalarda finansal hilelerden nasibini almıştır (Li & Wu, 2010). İşletmeler, sürekliliği sonsuza kadar sağlama düşüncesiyle oluşmaktadırlar. İşletmenin içinde bulunduğu sektör, coğrafi konum ve yaşam koşulları ister istemez hayatta kalabilmek adına rekabet ortamına sürüklemektedir. Bu etkenlerin varlığı, hilelerin oluşmasına fırsat yaratabilmektedir. İşletmeler, bu değişim karşısında yaşamlarını devam ettirmek ve hileleri önlemek için gerekli yöntemlere gereksinim duymaktadırlar (Tahmaz ve diğerleri, 2020). Dolayısıyla hile eylemi, dünyada kritik sorunlar arasında olduğuna inanılmaktadır (Skousen & Wright, 2006).

Hile eylemi, kamu ve özel sektörlerde geleneksel yaşam biçimi haline gelen ve giderek yaygınlaşan bir salgındır (Gbegi & Adebisi, 2014). Hilelerin tespit edilmesi genel olarak bir işaret veya kırmızı bayraklara odaklanmayı içerir. Bu bakımdan işletmeler, olası hilelerin yaşanabileceği düşüncesiyle tüm alanlarda bu yöntemlere dikkat etmeleri gerekir (Kurniawan, 2018). Yaşanan hileler, finansal tabloların içeriğini sorgulamakla birlikte, denetimin etkinliği hakkında da birtakım şüpheli soruları gündeme getirmiştir (Brown, 2002). İnsanoğlunun ihtiyacı devam ettiği süreçte; işletmelerinde varlığı devam edecektir. Bu döngü, hile eyleminin günümüz iş ve muhasebe hayatında yerini koruduğu yönündedir (Pearson & Singleton, 2008).

Hile kavramı ilgili akademik kaynaklarda sıkça araştırılan konular arasında yer almaktadır. Hile kavramının, tanımı ve içerdiği unsurlar konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Dolayısıyla, hilenin tek bir tanımı olmayıp farklı tanımları mevcuttur.

(Wang ve diğerleri, 2006)'a göre hile; bir kişiyi ya da bir işletmeyi aldatarak haksız kazanç sağlamak amacıyla finansal tabloların yanlış düzenlenmesi, gelir ve giderlerin olduğundan farklı gösterilmesi ve işlemlerin kasıtlı olarak gizlenmesidir. Uluslararası Denetim Standardı (ISA) 240'a göre hile, "yönetim, çalışanlar veya yönetimden sorumlu olanlar arasında bir veya daha fazla kişi tarafından kasıtlı bir eylem" olarak tanımlanmıştır (IFAC, 2009). Başka bir ifadeye göre de kişinin içinde bulunduğu pozisyonu kötüye kullanarak kendisine ya da üçüncü taraflara haksız kazanç sağlamasıdır. Hile, kasıtlı olarak yapılan işlemlerin gizlenmesi, ihmal edilmesi ve aldatma şeklinde gerçekleşmektedir (Idowu, 2009). Hile temel anlamda, menfaat sağlamak amacıyla başkalarının haklarını kötüye kullanma ve işletmeye zarar vermek amacıyla yapılan bir girişimdir (Graycar & Smith, 2002; Spector ve diğerleri, 2006).

Yapılan hile tanımlarından yola çıkılarak hile ilgili özellikler şu şekilde sıralanabilir;

- Hilede her daim kasıt unsuru mevcuttur,
- Kişi kendisine çıkar sağlamak amacıyla hileye başvurmaktadır,
- Gerçekleşen her türlü hilede işletme zarar görür,
- Kişi veya kişiler tarafından yapılan hileler gizlenmektedir,
- Yapılan hile sonucunda genellikle kurban aldatılır (Okutmuş & Uyar, 2014).

ACFE ve diğer kuruluşlar tarafından yayımlanan hile araştırma raporları genel olarak hilelerin işletmelere verdiği zararların çok fazla olduğu yönündedir. Bu raporlar ve diğer çalışmalar, tüm dünyadaki işletmelerin ilgisini çekmiş ve birçok işletmeyi tedbir almaya yönlendirmiştir (Kamarudin ve diğerleri, 2012). Hile, boşluklardan faydalanan bir eylemdir. Bu açıdan yönetici, çalışan, satıcı ve müşteriler herhangi bir baskı durumunda boşlukları fırsata çevirerek hileye başvurmaktadır. İşletmeler, olumsuz durumların yaşanmaması için yeni yöntemleri geliştirerek mevcutta var olan kontrol mekanizmalarıyla birlikte hile denetiminin sistem içerisinde yer alması gerektiği sonucuna varmıştır (Akçay & Uysal, 2019). Diğer bir ifadeyle, işletmeleri hile riskinden koruyan, hilelerle nasıl ve ne şekilde önlem alınması gerektiği konusunda geliştiren, işletmelere hilelerle ilgili risk haritaları çıkaran ve olası hilelerin etkilerini en aza indirmeye çalışan hile denetimi, işletmeler açısından bir ihtiyaç haline gelmiştir (Pehlivanlı, 2011).

İşletme faaliyetlerinin doğru ve uygun yönetilmesi kapsamında yapılan sürekli denetimler bazı durumlarda yetersiz kalabilmektedir. Çünkü, hile başlı başına uzmanlık gerektiren bir konudur. Bu konu ise alanında uzman olan hile denetçilerin görevidir. İşletme faaliyetlerinin gelişmesi, teknolojiye yaşanan değişimler, iş sirkülasyonunun artması vb. etkenler hile denetiminin diğer denetim faaliyetleriyle birlikte ortak hareket etmesi yönündedir. Bu ortak hareket, hile riskinin en az seviyeye indirilmesini mümkün kılacaktır. Diğer bir ifadeyle, farklı denetim yaklaşımlarının sistem içerisinde yer alması hileye teşebbüs edecekler için caydırıcı bir etkidir. Her ne kadar bu tür yöntemler maliyet faktörlerini ön plana çıkarsa da hilelerin vereceği

zarardan daha azdır. Hile, işletmeye sadece maddi yönden zarar vermez; motivasyon düşüklüğü, piyasada değer ve itibar kaybetme gibi önemli fonksiyonlara da etkisi fazladır. Bu kapsamda hile denetimin gerekliliği önem arz etmektedir.

Hile denetimi, finansal tabloların hile ve hata kaynaklı bir yanlışlık içerip içermediğine yönelik olarak makul bir güvence sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bir eylemdir (Emir, 2008). Hile denetimi, hile ile ilgili iddiaların şikâyet, ihbar, işaret, ipuçları ve muhasebe teknikleri yöntemleri ile çözümleyen disiplinli bir faaliyettir. Hile denetimi, gerçekleşen hilelerin kanıtlarla belgelendirilmesi, tanıklarla şüphelileri sorgulama, soruşturma ve rapor düzenleme, elde edilen kanıtların doğrulanması aşamasında hilenin tespit edilmesi ve önlenmesini içermektedir (Kranacher ve diğerleri, 2011). İşletmeler, hile denetimi kapsamında araştırılan hilelerin nasıl ve ne şekilde yapıldığı, hilenin kim ve kimler tarafından hangi durumlarda gerçekleştiğini bilmeleri ve bu konuda bilgi sahibi olmaları önemlidir. Çünkü, hilelerin tespit edilmesinde denetim faaliyetlerinin çalışmaları kadar işletme yönetiminin de desteği yadsınamaz. İşletmelerde hile denetimini gerektiren nedenler ise bilgi teknolojisinde hızlı değişim, küreselleşme, muhasebe alanlarında değişimler ve çalışan sayılarında artış gibi faktörler hileleri tespit etme ve önlemede gerekli uzman kişilere olan gereksinimi artırmaktadır (Yang ve diğerleri, 2017).

Teknolojinin gelişimiyle birlikte bilgisayar ve internet olanaklarının ortaya çıkması ve yazılım programlarının genişlemesi hem dünyada ve hem de ülkemizde yaşanan hileleri giderek artırmakta ve bu hilelerin ortaya çıkartılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, hilelerin her alanda kolaylıkla yapılmasına fırsat yaratmaktadır. Ayrıca, muhasebe işlemlerinin boyutu ve karmaşıklığı, denetçinin zaman sınırlaması ve maliyet faktörü işin içinden daha da çıkılmaz bir hale getirmektedir (Izedonmi & Ibadin, 2012). Bu bakımdan, işletme faaliyetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan olası hilelerin tespit edilmesi çok kolay bir işlem değildir (Doğan & Kayakıran, 2017). Ancak hata ve hilelerin tespit edilmesi, varlıkların korunması, finansal tabloların doğru ve uygun düzenlenmesinde etkin bir denetim ve verimli iç kontrol sisteminin varlığı hayati bir öneme sahiptir (Emir, 2008). Dolayısıyla, hile risklerini değerlendirmek ve sonuçlarını analiz etmek için yedi adım takip edilerek hileler gözlemlenebilir. Bunlar;

Adım 1: Hile risklerini değerlendirmek ve sonuçlarını düzenlemek,

Adım 2: Hile riskini belirlemek ve tanımlayabilmek için doğru bilgiler elde etmek,

Adım 3: Olası hileleri tanımlamak,

Adım 4: Potansiyel dolandırıcılıkları belirlemek ve değerlendirmek,

Adım 5: Riskin önemini analiz etmek,

Adım 6: Denetim kanıtlarını toplamak ve değerlendirmek,

Adım 7: Denetim planının hileleri önlemede etkisini değerlendirmek, şeklinde sıralanabilir (Frank, 2004).

İşletme süreçlerinin doğru yönetilmesi kapsamında hile denetçileri, yaşanmış ve yaşanacak olası hileleri tespit etme ve önlemede gerekli desteği sağlayan ve mesleki tecrübeye sahip olan uzman kişilerdir (Çankaya & Gerekan, 2009). Denetçinin hileleri tespit etme ve gerekli soruşturmalarda görevlerini yerine getirirken, özellikle adli tip

alanında becerilere sahip olması gerekmektedir (Tuanakotta, 2012). Fakat denetçiler gelişen teknoloji karşısında bazen hilelerin tespitini yapamamakta ve bu durum finansal tablo kullanıcıların güvenini azaltmaktadır.

Denetçinin yerine getirmesi gereken iki önemli sorumluluğu bulunmaktadır. Bir denetçinin birincil sorumluluğu, yönetim tarafından hazırlanan finansal tabloların doğru ve adil olduğuna yönelik görüş sergilemek, ikincil sorumluluğu ise faaliyetler aşamasında gerçekleşen hile ve hataların tespit edilmesine yönelik çalışmaktır (Salehi & Azary, 2008). Denetçi, hileye neden olan durumları tespit ederek tekrarlanmaması için gerekli çalışmalarda bulunması önemlidir. Bu eksiklikler yönetimle paylaşılmalı, görüşler alınmalı ve gerekli durumlarda riskleri azaltıcı programlar kullanılmalıdır (Emir, 2008). Bu kapsamda, denetçinin hileyi tespit etme, önleme, eksiklikleri ifşa etme ve açıklama becerisi mesleki tecrübesine bağlıdır (Dwirandra & Suryanawa, 2018). Denetçi, hileyi tespit etmede birçok faktörleri bir arada düşünerek sektör ve coğrafi konumu da dikkate alarak hileleri ortaya çıkartmaya çalışır. Denetçi, bu olumsuz durumların çözümünde kendi kabiliyetini de kullanır (Kartikarini, 2016). Hile denetçisi, işletmelerin muhasebe süreçlerini, stratejilerini ve çalışanın davranışlarını gözetererek gerekli yerlerde önerilerde bulunur ve faaliyetlerin yönetilmesi kapsamında işletme içinde yer alan iç kontrol sistemlerinin etkinliğine katkı sağlar (Pala, 2011).

Hileyi tespit etmek oldukça güçtür, fakat imkânsız değildir. İşletme yönetiminin hile konusunda duyarlı ve hilenin yarattığı kayıpların işletmeler nezdinde büyük zararlara yol açtığını bilmeleri önemlidir. İkinci husus ise denetçinin hileyi tespit etme konusunda tecrübeli ve gerekli eğitimleri almış olması gerekmektedir. Denetçinin kabiliyeti hilenin önlenmesiyle doğru orantılıdır. Zaman ve maliyet faktörü hileleri tespit etmede en büyük engeldir ve dolayısıyla kayıplar daha fazla yaşanmaktadır. İşletmenin içinde bulunduğu koşullar, hilelerin gerçekleşme potansiyeli ile ilişkilidir. İşletme yönetimi ve hile denetçileri bu tür faktörleri göz önünde bulundurarak ilgili çalışmaları uygun ve doğru zamanda uygulamaları fayda sağlayacaktır. Bu kapsamda, muhasebe işlemlerinde yer alan hilelerin ortaya çıkartılması denetçinin sorumluluğu olduğu kadar işletme yönetiminin de sorumluluğundadır. Bu noktadan hareketle, iç kontrol sisteminin uygun yerde uygulanması ve hile denetiminin diğer denetim fonksiyonlarıyla birlikte aynı sistem içerisinde yer alması olası hilelerin önlenmesinde önemli bir adım olacaktır.

2.2. Yönetim Hileleri (Finansal Tablo Hileleri)

Dünyada ekonomik koşulların ve bilgi teknolojinin hızlı gelişimi işletmeleri hem olumlu hem de olumsuz yönden etkilemeye başlamıştır. Faaliyetlerin gelişmesiyle birlikte rekabet ortamının artması birçok alanda olduğu gibi muhasebe alanında da karmaşıklığa neden olmuştur. Bu karmaşıklık, işletmelerin mali işlemlerdeki denetimini zorlaştırarak hileli işlemler için uygun ortamların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Finansal tablo hileleri olarak ifade edilen yönetim hileleri, işletmenin tepe yöneticileri tarafından yapılan hilelerdir. İşletmeye ait olan mali tabloların tahrif edilmesi ve içerdiği bilgilerin değiştirilmesi sonucu meydana gelmektedir. Yöneticiler,

işletmenin finansal bilgilerini manipüle edebilmektedirler (Albrecht ve diğerleri, 2006). Yönetim hilesi, kasten ve yanıltıcı finansal tablolar aracılığı ile yatırımcıları ve alacakları aldatan ve işletme tarafından gerçekleşen kasıtlı bir eylemdir (Rezaee, 2005). Başka bir ifadeye göre de “Finansal tablo kullanıcılarını aldatmak için yapılan, finansal tablolardaki tutarların veya açıklamaların kasti yanlış beyanları veya ihmalleri” (Mulford & Comiskey, 2002) şeklinde tanımlanmıştır. Yönetim hileleri, işletmenin şeffaflık ve hesap verebilirliğini her alanda paydaşlarına karşı güveni kaybettiği bir durumu yansıtmaktadır (Mortaş, 2019). Yönetim hileleri, işletmeleri iflasa sürükleyen, maddi kayıplara yol açan, yatırımcının güvenini zedeleyen sosyal ve ekonomik bir kaygı sorunudur (Manurung & Hardika, 2015).

Yönetim hileleri, piyasada saygınlığı bulunan birçok işletmenin sürekliliğini zedeleyen ve işletmenin iflasına yol açan bir tehdit olarak görülmektedir. Dünyada yaşanan muhasebe skandalları olan; Enron, Parmalat, Xerox, Qwest, Tyco ve Global Crossing vb. gibi şirketler örnek olarak gösterilebilir. Ülkemizde ise Sümerbank, Egebank, Bank Ekspres ve Yurtbank (Demir & Yıldız, 2022) gibi bankaların muhasebe uygulamalarında ve denetim süreçlerinde yapılan finansal hileler; işletmenin finansal tablolarını hazırlamakla yükümlü şirket yönetimi ile finansal tablolar hakkında makul güvence veren denetim şirketlerini sorgular hale getirmiştir. Yaşanan bu skandalların temel nedeni ise işletme yönetiminin kendi menfaatleri kapsamında kasten yapmış oldukları muhasebe hileleridir. Bu tür olaylar, yatırımcının yatırımını kaybetmesine ve piyasaya olan güvenini sorgulamaya başlamıştır (Jones, 2011; Kennedy, 2012).

İşletmelerin finansal tabloları ilgili kullanıcılarına doğru ve gerçek bir şekilde yansıtması önemlidir. Aksi takdirde hem yatırımcının hem de diğer paydaşların zarar görmesi kaçınılmazdır. Muhasebe işlemleri kapsamında yasa ve mevzuatta uygun olarak finansal tabloları düzenlemek etik kuralları açısından önem teşkil etmektedir. Tam tersi ise piyasaya olan güven zedelenmektedir. Ancak son yıllarda yaşanan muhasebe skandalları çerçevesinde ilgili kurallara uyulmadığı görülmektedir. Söz konusu skandallar hala iş dünyasında “finansal tablo hilesi” kavramının gündemde kalmasına neden olmuştur (Gündüz, 2018). Yönetim hileleri, genellikle finansal tabloların raporlanmasında kullanılan verilerin kasten değiştirilmesi ya da muhasebe ilkelerine göre düzenlenmemesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu bu durum ilgili tarafların alacağı kararları etkileyebilecek şekilde önemli bir sorundur (Manurung & Hardika, 2015). Yönetim hileleri, dünyada ciddi ekonomik ve sosyal sorun haline geldiği görülmektedir (Zhou & Kapoor, 2011).

Finansal tablolarda yapılan hileli işlemler, kredi kuruluşları, müşteriler, yatırımcılar, tedarikçiler başta olmak üzere finansal tablo ilgililerini olumsuz şekilde etkilemektedir (Rezaee, 2005). Yönetim hileleri uygulamada diğer hile türlerine kıyasla en az gerçekleşen fakat maliyeti yüksek olan hile türüdür (Dönmez & Karausta, 2011).

İşletme yönetimi tarafından yapılan finansal tablo hileleri piyasaları derinden sarsmaktadır. İşletmede mali suçlar artıkça yönetim hilelerin derecesi artmaktadır. Yönetim genellikle işledikleri hileleri gizlemek adına kendi oluşturdukları kontrolleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak yönetebilmektedir. Yönetim hileleri,

yönetim tarafından gerçekleştirildiği için hilelerin tespit edilmesi oldukça zordur ve zaman alabilmektedir (Izedonmi & Ibadin, 2012).

İşletmeler tarafından düzenlenen finansal tablo hileleri; gelirlerin azaltılması, giderlerin uygun olmayan şekilde ertelenmesi, vadesinden önce yapılan satışlar, işletmenin mali durumunu iyi göstermek için aktifleri yükseltmek, borçları düşürmek, hayali satışlar, karı yüksek göstermek için gelir ve harcama kalemlerini değiştirmek, likidite durumunu düzeltmek için uzun ya da kısa dönem aktifleri ya da borçları yeniden sınıflandırmak, cari dönem giderlerini bir sonraki döneme aktarmak, gelecek dönem giderlerini cari döneme gider olarak kaydetmek vb. etkenler işletmenin durumunu daha iyi veya daha kötü şekilde göstermeye çalışır (Rezaee, 2002; Spathis ve diğerleri, 2002). Kişisel, sosyal, ekonomik ihtiyaçlar, belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için uygun olmayan prim ve teşvikler yöneticilerde hile yapma olasılığını artırmaktadır (Ozili, 2015). Yönetim hileleri, yüksek tutarda zararlara sebebiyet vermektedir. Çünkü, hile sadece bir kişi tarafından yapılmamakta olup, birçok kişi tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla, bu hile türü daha fazla sayıda toplumsal kesimi etkilemektedir (Coenen, 2008).

İşletmeler tarafından düzenlenen finansal tablo hileleri, denetçinin rolü konusunda uzun süredir tartışmalara neden olmaktadır. Dünyada yaşanan muhasebe skandalları bunun en iyi örneğidir. Bu skandalların tekrardan yaşanmaması için denetim sürecinin yetkili bir kişi tarafından yapılması yönündedir. Denetim sürecinde kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi uygun denetim sürecinin yürütülmesine katkı sağlar. Ayrıca denetim kuruluşları ile işletme yönetimi arasındaki ilişkilerin denetim sürecine etkisi olabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, denetimin bağımsız ve mesleki tecrübeye sahip kişiler tarafından gerçekleştirilmesi önemlidir (Arens ve diğerleri, 2003). Yönetim hileleri, işletmelere büyük ölçüde zarar veren ve iş başarısızlığına neden olan bir hile türüdür (Nawawi & Salin, 2018). Bu kapsamda, denetim kuruluşlarının özellikle Enron vb. skandallardan sonra kontrolleri daha detaylı ve uzman kişiler tarafından yürütülmesi yönündedir (Makkawi & Schick, 2003).

Yönetim hileleri ile ilgili özellikler şu şekilde sıralanabilir;

- Muhasebe kayıtlarının değiştirilmesi, destekleyici belgelerde sahtecilik, tahrifat veya manipülasyon işlemlerinin yapılması,
- Ekonomik olayların ve ticari işlemlerin raporlanmasında yanlış ve kasıtlı olarak uygulanan muhasebe ilkeleri, politika ve prosedürlerin kullanılması,
- Muhasebe ilkelerine ilişkin sunulması ve açıklanması gereken bilgilerin kasıtlı olarak kaldırılması, şeklinde belirtilmektedir (Wells, 2011).

Yönetim tarafından düzenlenen finansal tabloların hileli olması durumunda birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu sorunlar şu şekilde özetlenebilir;

- Finansal tabloların doğruluğunu, kalitesini, şeffaflığını ve güvenilirliğini etkilemektedir,
- Denetim kuruluşlarının ve denetçinin tarafsızlığını ve objektifliğini zedelemektedir,

- Finansal tablo kullanıcılarının sermaye piyasalarına olan güvenini sorgulamaktadır,
- Sermaye piyasalarının verimliliğini ve etkinliğini azaltmaktadır,
- Ülkenin ekonomik büyüme düzeyi ile refah artışı olumsuz etkilenmektedir,
- Finansal tabloların hileli düzenlenmesinde ortak olan kişilerin kariyer ve başarısını zedelemektedir. Örneğin, bu kişi denetçi ise mesleğini icra etmesi engellenmekte, halka açık bir şirketin yönetim kurulu üyesi olması yasaklanmaktadır,
- Hileyi yaşayan işletmeler ya büyük ekonomik zarar görmekte ya da iflas etme noktasına gelebilmektedir (Rezaee, 2002).

Yönetim hileleri, kurumsal yönetim kapsamında yer alan işletmeleri ve işlemlerin etkinliğine ilişkin önemli endişeleri de artırmıştır. Kurumsal yönetim, işletmelerin her alanda şeffaflık ve hesap verebilirliğini sağlamaktır. Dolayısıyla, hileli davranışları azaltmak veya ortadan kaldırmak için etkili bir yöntemdir (Coriat & Weinstein, 2002). Yönetim hileleri, işletme içinde kontrol mekanizmaları yetersiz olduğunda gerçekleşmektedir (Mohamed & Handley-Schachler, 2015).

Yönetim hileleri, kaynakların yanlış tahsis edilmesi ya da kaynakların mevcudiyetinin çarpıtılmış şekilde raporlanmasını içerir. Yönetim tarafından yapılan hilelerin ve başarısızlıkların ortadan kalkması denetçilerin yetenek ve tecrübesine bağlıdır. Yönetim hilesinden kaynaklanan denetim başarısızlıkları büyük ölçüde muhasebe mesleğinin daha fazla sorumluluk kabul etmesini zorunlu kılmış ve iç kontrollerin değerlendirilmesini gündeme getirmiştir. Hilelerin tespiti sadece denetçinin görevi değil, yönetiminin de sorumluluğu kapsamındadır. Bu durum, denetçi ile üçüncü taraflar arasında büyük bir boşluk yaratmaktadır (Salehi & Azary, 2008).

İşletmelerde yapılan muhasebe hileleri kendisine çıkar sağlamak isteyen yönetim tarafından değişik şekillerde gerçekleşebilmektedir. İşletmelerde sık karşılaşılan hile türleri ise şöyledir;

- Bilinçli olarak yapılmış hatalar,
- Kayıt dışı işlemler,
- Zamanından önce veya sonra yapılan kayıtlar,
- Uydurma ve paravan hesapların açılması,
- Bilânçonun maskelenmesi,
- Sahte ve yanıltıcı belge kullanmak,
- Defter ve belgeleri yok etmek veya gizlemek, şeklinde ortaya çıkmaktadır (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 1996).

İşletmelerin düzenlediği finansal tablolara en çok yatırımcılar ihtiyaç duymaktadır. Yatırımcılar, finansal tablolarda yer alan bilgiler doğrultusunda kazançlarını artırmaktadırlar. Doğru bilginin sağlanması yatırımcıların kazançlarını artırarak, toplumun refah seviyesinin yükselmesine katkı sağlayacaktır (Demir & Bahadır, 2007). Dolayısıyla muhasebenin temel görevi; finansal tablolar aracılığıyla başta pay

sahipleri ve yatırımcılar olmak üzere işletme ile ilgili kişi ve kurumlara işletme hakkında güvenilir ve gerçeğe uygun bilgi sağlamaktır (Çatıkkaş & Çalış, 2007).

Finansal tablolar üzerinde gerçeğe aykırı yapılan işlemler, genellikle yönetim tarafından yapılan hilelerdir. Pozisyon ve kıdem derecesine bakılmaksızın tüm bölümler kontrol edilmelidir. Yetkilerin sınırsız ve kontrollerin yetersiz olması büyük felaketlere yol açacaktır. Kısaca yönetim tarafından yapılan hileler, sadece yatırımcıları değil, toplumun büyük bir kesimini etkilemektedir. Yönetim tarafından yapılan hileler önemli derecede ciddi zararlar yaratarak ekonominin çökmesine neden olmaktadır.

2.3. Çalışan Hileleri (Varlıkların Kötüye Kullanılması)

Çalışan hileleri, iş dünyasında yaygın olarak karşılaşılan etik sorunlar arasında yer almakta ve bu durum işletmelerde çok ciddi zararlara mal olmaktadır. Çalışan hileleri genellikle baskı, stres, iş yükü, adaletsizlik ve genel temel koşulların varlığı söz konusu olduğunda gerçekleşmektedir.

İşletme çalışanlarının bağlı bulunduğu konumdan faydalanarak işletmeye ait olan varlıkları kasıtlı bir şekilde kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları şeklinde ortaya çıkmaktadır (Albrecht ve diğerleri, 2006). İşletmeler küresel rekabet ortamının getirdiği ciddi ekonomik baskılar nedeniyle iflaslarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu tür durumlar çalışanlarda iş güvenliği tehdidi yaratarak hileli işlemlerin oluşmasına sebep olmaktadır (Owojori & Asaolu, 2009). Bu açıdan işletmelerin rekabet ortamında sürekliliği sağlamaları ve yönetimin çalışanların iş ile ilgili süreçlerini kontrol etmeleri sergiledikleri davranışlarla ilişkilidir. Yönetimin davranışları ise çalışanların iş tatmini, örgütsel bağlılık ve performansı ile bağlantılıdır (Tor & Esengün, 2011).

Çalışan hileleri, yıllar boyunca işletmeler için göz ardı edilmeyecek önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu hile türü, ekonomik zararların yanında sürekliliği de tehdit etmektedir (Klein, 2015). İşletme çalışanı, işletmenin başarı performansını artırmada hayati bir varlıktır (Truss ve diğerleri, 2013). Bu bakımdan, kasıtlı bir şekilde çalışanlar tarafından yapılan hileler işletme varlıklarının yok olmasına ve işletmenin itibarını kaybetmesine neden olmaktadır (Said ve diğerleri, 2017).

Yolsuzluk ve hile, sanayi devrimi öncesinden beri toplumu rahatsız eden ve işletmeleri iflasa sürükleyen ya da çok ciddi maddi hasarlara yol açan bir tehdit unsurudur (Singleton, 1993). İşletmede çalışanların işlediği mali suçlar ve başvurduğu hileler genellikle kişinin kumar borcu, lüks yaşam isteği, zayıf yatırımlar ve açgözlülük şeklinde finansal ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır (Mukoro ve diğerleri, 2013). Hileli işlemler arasında en çok karşılaşılan hile türü çalışan hileleridir. İşletmelerde gerçekleşen çalışan hileleri, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde gerçekleşmektedir. Doğrudan yapılan hileler; nakit hırsızlığı, çek tahrifatı, varlıkların zimmete geçirilmesi, fatura usulsüzlüğü, bordro usulsüzlüğü, stok hırsızlığı, işletme kaynaklarının suiistimal edilmesi, verilen görevleri yerine getirmeme, ticari sırları çalma ve yasadışı faaliyetleri gerçekleştirme gibi farklı şekillerde sıralanabilir. Dolaylı olarak yapılan hileler ise satıcılardan yüksek fiyatla mal alınması, alınan malların eksik

kabul edilmesi veya malların hiç alınmaması ya da olması gerekenden daha düşük kaliteli mal alınması şeklinde gerçekleşmektedir (Albrecht ve diğerleri, 2006; Rezaee & Riley, 2010; Dönmez & Karausta, 2011). İşletmede çalışanlar envanter, bilgi, hileli geri ödemeler ve yetkisiz işlemler şeklinde çok çeşitli unsurlarla çalma eğilimini göstermektedirler (Krippel ve diğerleri, 2008). İşletmelerde eksik kontrollerin olması halinde çalışanlar hileyi fırsata çevirebilir. Çalışan ya da üst yönetim düzeyinde bulunan bir CEO'nun işletmedeki konumu ve deneyimi faaliyetlerin işleyişi ile gelir ve giderlerin muhasebeleştirme zamanını etkiler (Izedonmi & Ibadin, 2012).

İşletmeler tarafından uygulanmayan ya da uygulandığında yetersiz kalan kontrollerin varlığı, hilelerin gerçekleşmesinde fırsatları doğurabilir (Singleton & Singleton, 2010). Bu bakımdan, işletmelerde çalışan hilelerin önlenmesi için çalışma ortamının iyileştirilmesi, işe alım süreçlerinin etkin olarak uygulanması, ücret eşitsizliğinin dengelenmesi, baskı ve stres faktörlerinin uygulanmaması önemlidir (Manning, 2005). Ayrıca, işletme içerisinde verimli bir kontrol ortamının oluşturulması çalışanların kurallara uyma potansiyelini de etkiler (Tipgos, 2002). Faaliyet alanlarının genişlemesiyle birlikte çalışan sayısında da bir artış söz konusudur. Bu durum muhasebe alanlarında karmaşıklığa sebebiyet vererek, bilgi ve belgelerin saklanması ve değiştirilmesinde olası hilelerin doğmasına zemin hazırlamaktadır (Kenyon & Tilton, 2006). İşletmelerde, yetersiz eğitim, eksik denetim süreci, iş sahasındaki kontrollerin yetersizliği ve etik kültür eksikliği çalışanları hileyi gerçekleştirmede motive edebilir (Dorminey ve diğerleri, 2012). Ayrıca çalışan hilelerin gerçekleşme düzeylerinde; yaş, cinsiyet, pozisyon, eğitim, koşullar, zekâ düzeyi gibi özelliklerin de etkili olduğu söylenebilir (Seetharaman ve diğerleri, 2004).

İşletme faaliyetlerinde verimliliğin sağlanması, ekonomik istikrarın korunması ve rekabet üstünlüğünün korunması çalışanların sergiledikleri verimlilik ile ilişkilidir. Çalışanların verimliliğinin sağlanması büyük oranda çalıştıkları işletme ve yaptıkları işten memnun olmalarıyla ilgilidir. Bu bakımdan çalışanların tüm iş ve işlemlerde gereken performansı ve başarıyı gösterebilmeleri işletmeden aldıkları tatmin derecesine bağlıdır (Nergiz & Yılmaz, 2016). Çalışanları hileye iten nedenlerin başında gelir düzeyinin düşüklüğü, lüks yaşam koşulları, sağlık sorunları gibi benzeri faktörleri sıralamak mümkündür. Ancak, diğer taraftan çalışanın işten memnun olmaması, haksızlığa uğradığı düşüncesi, ücret dengesizliği, terfi almama, baskı altında olma ya da gereken takdiri görmeme gibi unsurlarda çalışanları hileye iten nedenler arasında gösterilebilir. Yönetim ve çalışan arasındaki ilişkilerin zayıf olması da diğer bir hile nedeni olarak görülebilir (Ulmer & Noe, 2013).

İşletmelerde yapılan hilelerin kamuoyu tarafından bilinmemesi işletmeler açısından önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla imaj zedelenmesi, piyasada konum kaybı, çalışanlarda performans düşüklüğü gibi etkenler fırsatları hileye çevirebilir (PWC , 2020). Aynı zamanda yönetimin süreçleri yönetmede kontrol gücünü kaybetmesi; maaş, sosyal ve iş haklarının kaybı, faaliyetlerin durması ve satışların düşmesi, müşteri riskinin yaşanması gibi durumlara olanak yaratarak, işletmelerde ciddi ekonomik zararların oluşmasına ya da iflasa zemin hazırlar (Peltier-Rivest & Lanoue, 2012). Dış yatırımcıların güvenini ve sermaye piyasalarının istikrarını zedeler.

Bu tür durumlar gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomide büyümesini ve faaliyetlerde gelişmesini ciddi oranda etkiler (Chen ve diğerleri, 2013). Bu kapsamda, çalışan hilelerin önlenmesi için yapılabilecek en etkili önlemlerden biri çalışanları hileye iten nedenleri tespit etmek ve gerekli kontrol mekanizmalarını güçlendirmektir (Özbirecikli & Öksüz, 2016).

Faaliyetlerde gereken başarının ve performansın sağlanması için çalışanların denetlenmesi zor bir aşamadır. Bu bakımdan çalışanlar sürekli takip edilmediklerinden dolayı gerçekleşen hilelerin tespiti zaman alabilmektedir. İşletmeler, süreçleri kontrol etmenin zorluğunu yaşamaktansa çalışanların motivasyonunu artırmanın daha sağlıklı sonuçlar verebileceği görüşündedirler. Bu doğrultuda çalışanların moralinin yüksek tutulması, verimli ücret teorileri, yüksek performans sağlamaya yönelik yüksek ücret teşviki iş ve işlemlerde daha etkin ve verimli bir başarı sağlayabilme açısından faydalı olacaktır (Fehr & Gächter, 2000; Abbasova & Kurtulmuş, 2018). Kısaca çalışanlar takdir edildiğinde ve düşüncelerinin önemsendiğini hissettiklerinde performansa göre ödüllendirme politikası kapsamında çalışma isteği duyarlar ve gereken başarıyı sağlarlar (Özer, 2013). Aksi takdirde aşırı iş yükü, ücret eşitsizliği, baskı ve verilen görevlerin yetenek ve kaynaklarını aşması hilelere ortam hazırlar (Abbasi & Janjua, 2016).

Değişen şartlar nedeniyle artık çalışanlar körü körüne bulunduğu işletmeye bağlı kalmayı istememektedirler. Baskı, adaletsizlik, adam kayırma, şiddet, stres ve diğer etkenler başarı ve performansı geliştirmede rol oynadığı kadar hileleri gerçekleştirirmede önemli faktörlerdir. Dolayısıyla, çalışanlar bu şartlar altında kaldıklarında memnun olmadığı iş yerinde uzun süre çalışmamaktadırlar. Fakat iş istihdamın yetersiz olması, kişinin değişime açık olmaması, gelir düzeyinin düşük olması, yaşam arzusundaki değişimler ve sosyal statü gibi etkenler bulunduğu konumu terk etmeyen çalışanları ister istemez birtakım hilelere yönlendirebilmektedir. Çalışanların sürekli takip edilmesi imkansızdır. Ancak etkin ve verimli bir kontrol sistemi uygulanarak hileleri tespit etmek mümkündür. İşletme yönetimi, çalışanlarına güven duygusu aşılamalı ve iletişim kurmalıdır. Bu faktörler, aidiyet duygusunu geliştirir ve hile oranını azaltır.

3. Hile Maliyetinin Gelişimi ve Ortalama Zarar

Hileli eylemlerden kaynaklanan maliyetlerin tespiti işletmeler açısından çok önemlidir. Bu sonuçların işletme sürekliliğine olan etkisi açısından hilenin hangi alanlarda kim ve kimlerden nasıl ve ne şekilde meydana geldiği önem taşımaktadır. ACFE tarafından iki yılda bir yayımlanan raporlar, hilenin verdiği zararın derecesini sektör bazında ve muhasebe işlemlerinde gerçekleşen hileleri de her açıdan inceleme olanağı sağlamaktadır. Bununla birlikte, işletmelerde genelde hangi tür hilelerin sıklıkla yapıldığı ve nasıl önlemler alınması gerektiği hususunda işletmelere yardımcı olmaktadır.

İnsan ihtiyaçlarının karşılanmasıyla birlikte işletme sayılarında bir artış yaşanmaktadır. İşletme sayısı ise süreklilik ve ekonomik yapının düzgün işlenmesiyle mümkündür. Dolayısıyla işletmeler, yaşamlarının devamı için işletme içinde ve

dışında meydana gelen olası riskleri bilmeleri ve buna göre önlem almaları gerekmektedir (Selimoğlu & Altunel, 2020).

Hile eylemi için yapılan araştırmalarda hilenin boyutu ve derecesi çeşitli sebeplerden dolayı kesin olarak ölçülememektedir. Bunun birtakım nedenleri mevcut olup, genelde işletme sahiplerinin kendi işletmelerinde hilenin olmadığı yönünde ya da araştırmaya katılan katılımcıların hile türleri hakkında fikir sahibi olmaması yönündedir (Küçük & Uzay, 2009). Hile eylemine neden olan faktörler her zaman aynı değildir. Bu gerekçe de maliyetleri tam olarak yansıtmamaktadır. Fakat hile sonucunda oluşan zararı ve elde edilen menfaati tespit etmek ve değerlendirmek mümkündür (Doğan ve diğerleri, 2018). Ayrıca, doğrudan parasal olarak yaşanan kayıplarla birlikte işsizlik, iş gücü kaybı, verimsizlik ve moral bozukluğu gibi dolaylı kayıplar da dikkate alınmalıdır (Bozkurt, 2016).

Hile türleri, BDS 240 ve ACFE'ye göre iki farklı kategoride sınıflandırılmıştır. BDS 240'a göre, yönetim hileleri ve çalışan hileleri şeklinde olup (KGK, 2013), ACFE'ye göre ise varlıkların kötüye kullanılması ve finansal tablo hilelerine ilaveten çalışanların kendi menfaatlerini sağlamak üzere gerçekleştirdiği rüşvet, haraç, pahalı hediyeler gibi faktörleri yolsuzluk kapsamında bir hile türü olarak kabul edip, üç başlık altında gruplandırmıştır (ACFE, 2022). Hile türlerinin sınıflandırılması Tablo 1'de görselleştirilmiştir.

Tablo 1. Hilelerin Sınıflandırılması

Hile Türleri		Hileyi Gerçekleştirilenler	
		Yönetici/Yönetim Hileleri	Çalışan Hileleri
Muhasebe Hileleri	Hileli Finansal Raporlama	Genellikle	-
	Varlıkların Kötüye Kullanılması	Bazen	Genellikle
Haksız Edim	Yolsuzluk	Bazen	Bazen

Kaynak: (ACFE, 2022).

ACFE, ilk olarak 1996 yılında daha sonra 2002 yılından itibaren işletmelerde gerçekleşen hile türlerinin oran ve verdiği zararları iki yılda bir olmak üzere raporlar şeklinde sunmaktadır. ACFE tarafından yayımlanan raporlar irdelendiğinde, hile türlerinde yıllar itibariyle değişikliklerin meydana geldiği görülmüştür. 1996-2022 yılları arasında ilgili raporlarda açıklanan mesleki hile türlerine ilişkin vaka oranları ve yol açtığı ortalama kayıpların sınıflandırılması Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Mesleki Hile Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Varlıkların Kötüye Kullanımı		Yolsuzluk		Finansal Tablo Hileleri	
	Yüzde %	Maliyet (\$)	Yüzde %	Maliyet (\$)	Yüzde %	Maliyet (\$)
1996	8,1	65.000	14,8	440.000	4,1	4.000.000
2002	85,7	80.000	12,8	530.000	5,1	4.250.000
2004	92,7	93.000	30,1	250.000	7,9	1.000.000
2006	91,5	150.000	30,8	538.000	10,6	2.000.000
2008	88,7	150.000	27,4	375.000	10,3	2.000.000
2010	86,3	135.000	32,8	250.000	4,8	4.100.000
2012	86,7	120.000	33,4	250.000	7,6	1.000.000
2014	85,4	130.000	36,8	200.000	9,0	1.000.000
2016	83,5	125.000	35,4	200.000	9,6	975.000

2018	89,0	114.000	38,0	250.000	10,0	800.000
2020	86,0	100.000	43,0	200.000	10,0	954.000
2022	86,0	100.000	50,0	150.000	9,0	593.000

Kaynak: ACFE (1996-2022).

Dünya çapında yaptığı araştırmalarda hile türlerinin işletmelere verdiği zararları somut verilerle ortaya koyan ACFE, 100'den fazla ve daha da artırarak 2022 yılında 133 ülkede hile türlerine ilişkin analizler gerçekleştirmiştir. ACFE tarafından ilk yıldan bugüne kadar yapılan araştırmalarda vaka sayılarının her yıl yükseldiği ve gerçekleşen ortalama zararların çok fazla olduğu yönündedir. Yapılan hileler genel olarak çalışanlar tarafından yapılan nakit hırsızlığı, varlıkların kişisel amaçlı kullanımı ve işletmeye ait olan maddi duran varlıkların çalınması şeklindedir. Yolsuzluk ise pahalı hediyeler, rüşvet, haraç kesme olarak belirtilmektedir. Yönetim tarafından yapılan hileler de genellikle finansal tabloların kasıtlı bir şekilde değiştirilerek vergi kaçırma, haksız teşvik sağlanması, yapılan zimmetlerin ortaya çıkmasını engelleme şeklinde sıralanabilir. İşletmeler, yayımlanan ACFE raporlarını dikkate alarak olası hilelerin önlenmesi konularında gerekli girişimlerde bulunması yararına olacaktır.

İşletmelerde meydana gelen hileler sadece işletmeyi etkilememekte aynı zamanda ekonomiye büyük bir darbe vurmaktadır. ACFE'nin 1996-2022 yılları arasında yayımlanan raporlarında; işletmeler her yıl gelirlerinin yüzde beşini hile nedeniyle kaybettiği belirtilmiştir. Yine ACFE tarafından 2022 yılında yayımlanan raporda; işletme içerisinde yüksek konumda yer alan, bilgi ve deneyimleri artan, işlemlerde tek başına karar alan, kontrol mekanizmalarına müdahalede bulunan ve sınırsız yetkileri olan kişilerin hile yapma düzeylerinin daha yüksek olduğu vurgulanmıştır (ACFE, 2022).

(ACFE, 2022), hile araştırma raporlarında işletme içinde gerçekleşen hilelerin türlerine göre önemli veriler bulunmakta olup, işletmelere bir rehber niteliğindedir. ACFE'den alınan veriler doğrultusunda, 100'den fazla ülkede, 2000'den fazla hileyi gerçekleştiren kişiler kaydedilmiştir. Yapılan hileler çalışanlar tarafından gerçekleştirilmiş ve vaka oranları: %37 çalışan, %39 yönetici, %23 işletme sahipleri tarafından yapılmıştır. Gerçekleşen hilelerin %15'i işlemler, %12'i muhasebe, %11'i yönetici/üst yönetim, %11'i satış, %8'i müşteri hizmetleri, %7'i satın alma, %7'i yönetsel destek, %5'i finansman gibi birimler tarafından yapılmakta olup, tüm iş hilelerinin oranı %76 düzeyindedir. Gerçekleşen hilelerin cinsiyet dağılımı da %27 ile (100.000 \$) maliyetle bayan, %73 ile (125.000 \$) maliyetle erkek olduğu tespit edilmiştir. Erkekler tarafından yapılan hile zararlarının derecesi bayanlar tarafından yapılan hile zararlarından %25 daha yüksektir. Hile yapanların %54'nün yaş aralığı 31-45 arasında değişmekte olup, %20'sinin lise mezunu, %47'sinin üniversite, %18'nin de üniversite sonrası olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesi arttıkça hile sayısı oranı yükselmekte ve ortaya çıkan maddi zararların boyutu giderek daha da artmaktadır.

4. Yönetim ve Çalışan Hilelerini Önlemede Hile Denetiminin Önemi

İşletmelerin temel amacı, çoğunlukla kar elde etmek ve varlıklarını devam ettirmektir. İşletmeler bu anlayış çerçevesinde faaliyetlerini sürdürürler. Fakat faaliyetlerin yürütülmesi sırasında yaşanan hileler itibar kaybına ve mali zararların

yaşanmasına neden olmaktadır (Aslanzade, 2017). Hile, işletmelerde maddi ve manevi zararlara yol açan ciddi bir tehdit unsurudur. Yönetim her zaman hilenin gerçekleşme potansiyeline karşı duyarlı ve kaygılı olmalıdır (Brink & Witt, 1982). Hilenin tespit edilmemesi ve devam eden maddi zararlar işletmeler açısından ciddi sonuçlar doğurabilmektedir (Coffin, 2003). 2000'li yıllarda ortaya çıkan hilelerin maddi kayıpları arttırdığı ve bu konuda gerekli önlemlerin alınması adına denetçilere verilen görevler önemli bir konu haline gelmiştir (Ramos, 2003). Dolayısıyla, hilelerin tespit edilmesi ve önlenmesi konusunda denetimin önemi büyük oranda fark edilmiş ve rekabet ortamında hile denetimi daha yakından takip edilmeye başlanmıştır.

Hile denetimi, finansal tabloların doğruluğundan şüphe duyulan ve herhangi bir durumda başvuru alanıdır (Rasmussen & Leauanae, 2004). Hile denetimi, ortada bir hile belirtisi olmadan da olası bir hile eyleminin olabileceği düşüncesiyle yapılan bir denetim faaliyetidir (Demir M. , 2014). Hile denetimi, işletme tarafından düzenlenen finansal tabloların doğru ve güvenilir bilgiler içerip içermediğine yönelik yapılan sistematik bir süreçtir (Aksoy, 2006). Hile denetimi, finansal tablolarda yer alan kalemlerde şüpheli durumların tespit edilmesi ve sonraki süreçlerde tekrardan oluşmasını engellemektedir (Gündüz, 2018).

İşletmeler, yaşamlarına devam ettikçe hilelerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Hileden korunmak kesinlikle mümkün değildir. Dolayısıyla, güvenlik ve kontroller ne seviyede olursa olsun yönetimin her daim tedbirli olması ve hileli işlemlere karşı savunmada bulunmaları gerekmektedir (Sheridan, 2014). Finansal hilelerdeki yaygın artışlar dünyadaki birçok işletmeyi her yönden etkilemiştir. Bu hileleri ve diğer şüpheli işlemleri ortaya çıkartmak adına adli muhasebe soruşturma ihtiyacını gündeme getirmiştir (Sule ve diğerleri, 2019).

Bağımsız denetim ile hile denetimi amaç yönünden birbirinden ayrılmaktadır. Hile denetimi; olası hileli işlemlerin ortaya çıkartılması ve soruşturulmasıdır. Hile denetiminde genellikle şüpheli işlemler tahmin veya ihbar şeklinde araştırılır. Bu çalışmalar çoğunlukla belge incelenmesi, mülakatlar ve işletme dışındaki veriler aracılığıyla gerçekleşir. Bağımsız denetim ise finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilke ve politikalarına uygunluğu hakkında görüş sunmaktır (Pehlivanlı, 2011). Bu farklılık ayırt edici bir nokta olmasına karşın bağımsız denetçilerden hilelerin tespit edilmesine yönelik baskı mevcuttur. Oysa finansal tabloların doğruluğu hakkında sadece güvence vermekle yükümlüdür. Ayrıca bağımsız denetçilerin hileleri nasıl ve ne şekilde tespit edebileceğine dair bir eğitim almaması ve hilelere neden olan olaylar hakkında bir fikir sahibi olmaması da diğer ayırt edici bir faktör olarak düşünülebilir. Hileyi tespit etmek uzmanlık gerektiren bir alan olup, hile denetiminin kapsamındadır. Ancak diğer denetim fonksiyonlarıyla birlikte ortak hareket edilmesi halinde hilelerin önceden fark edilmesine ve mali zararların en aza düşürülmesine katkısı fazla olacaktır.

İşletme yönetimi ve diğer paydaşlar, hileli işlemlere neden olan olayların niçin çözümlenmediği konusunu sürekli gündemde tutmaktadırlar (Vona, 2008). Nedeni ise bazen işletmelerde yaşanan hileler, maliyet faktöründen dolayı hile denetimi yöntemlerinin yanı sıra daha çok ihbar veya bir şikâyet ile açığa çıkartılmasıdır. Söz

konusu hileler fark edilinceye kadar ciddi zararlar yaşanmaktadır. Bu kapsamda hile denetimi, işletme kaynaklarının etkin kullanılmasında, hileden kaynaklı kayıpların en aza indirilmesinde, hile ve hata kaynaklı işlemlerin azaltılmasında (Ertikin, 2017) muhasebe kayıtlarının doğru işleme alınmasında, işletmede oluşan maliyetler, gelir kayıpları ve fazla giderlerin önlenmesi gibi çalışmalarda verimliliği her yönden artıracaktır (Karyağdı, 2021). Bu bakımdan, işletme faaliyetlerinin doğru yürütülmesi ve yatırımcıların güveninin kazanılmasında iç kontrol sistemiyle birlikte iç denetim, bağımsız denetim ve hile denetiminin kurumsal yönetim uygulamaları kapsamında doğru bir şekilde iş koordinasyonunu sağlamaları gerekir (Demir & Arslan, 2018).

Hile denetimi, proaktif denetim yaklaşımı içerisinde özellikle hile risklerini tespit etmek ve gereken yanıtları verebilmek adına birtakım soruları cevaplamakla ilgilenir. Bunlar;

- Hileyi kim, nasıl ve ne şekilde gerçekleştirir?
- Genellikle hangi tip hileler araştırılmalıdır?
- Yapılan hileler doğal risk olarak görülebilir mi?
- Hileler nasıl ve hangi durumlarda gizlenmektedir?
- İç kontrol ve hile unsurları arasındaki ilişki ne boyuttadır? gibi sorular sorularak riskler değerlendirilmektedir (Vona, 2008).

Hile denetiminde temel amaç; faaliyetlerin yürütülmesi sırasında işletme çalışanları ile yönetim tarafından yapılan hilelerde işletmenin uğrayacağı maddi ve manevi zararları önlemektir (Gündüz, 2018). Bu nedenle, işletmelerin yönetim ve çalışan hilelerini önlemek adına etkin bir denetim sisteminin yanında verimli bir iç kontrol sistemini de hayatta geçirmeleri büyük önem taşımaktadır (Aksoy, 2006). Bu süreçte, işverenlerin dikkate almaları gereken önemli husus işletme içerisinde yerleştirilmiş verimli iç kontrol sisteminin olmasıdır. İç kontrol sistemi, hileleri tespit etmede ve önlemede etkili savunma mekanizması olarak kabul edilir (McShane & Glinow, 2007). Her ticari işlem hile riskine açıktır. Bu bakımdan işletmeler, hile riskinin sürekli devam edeceği düşüncesiyle iç kontrol mekanizmalarını doğru ve zamanında uygulamaları gerekmektedir (Krambia-Kapardis & Zopiatis, 2010; Murray, 2014).

İş dünyasında çalışanlar tarafından gerçekleştirilen hileler azımsanmayacak kadar önemli bir boyutta gelmiş ve bu durum hem topluma hem de işletmelerde ciddi kayıplara mal olmuştur. Ortaya çıkan bu hileler, işletmelerde endişeleri artırarak mevcut olan yöntemlerin tekrardan yenilenmesini gerekli kılmıştır (Özkul & Özdemir, 2013). Çalışan hileleri, işletmelerde çok yaygın olarak görülmektedir. İşletme sahipleri, genellikle faaliyetlerin en iyi şekilde yönetilmesi kapsamında güven unsuruna odaklanmaktadır. Bundan dolayı da yapılan hileler özellikle en çok güven duyulan çalışanlardan oluşmaktadır (Bozkurt, 2016). Çalışan hileleri, işletmelerde maddi kayıplara yol açan, işletme itibarını zedeleyen ve müşteri kaybına yol açan önemli bir sorundur. Çalışan hilelerinden kaynaklanan kayıpların verdiği zarar net olarak ölçülememektedir. Çünkü, kişinin ihtiyaçlarına göre hilelerin boyuttu değişmektedir.

İşletmelerde ortaya çıkan hilelerin verdiği maddi zararlar giderek büyümektedir. Söz konusu bu hileler yönetim ve çalışanlar tarafında gerçekleşmektedir. Yönetim

hilelerin çalışan hilelere oranla tespiti daha zordur ve bu hileler ortaya çıkana kadar ciddi zararlara neden olmaktadır. Genellikle tüm kontrollere sahip olmalarından dolayı gerekli müdahale yapılmamaktadır. Yönetim tarafından gerçekleşen hileler oransal olarak dağılımı düşük olsa da verdiği ortalama zarar çok büyüktür. Yönetim hileleri maliyet bakımından işletmeleri iflasa kadar sürükleyebilmektedir. Çalışan hileleri ise ortalama vaka sayıları fazla olsa da maliyet bakımından yönetim hileleri kadar şiddetli değildir. Çalışan hilelerin tespiti de zaman alabilmektedir. Ancak iyi bir denetim süreciyle çözümlenmesi kolaydır. Diğer bir ifadeyle, denetçileri alanlarına göre ilgili sahalara yönlendirmek denetim faaliyetlerini daha verimli kılacaktır.

5. Sonuç

Hileler günümüzde giderek yaygınlaşan büyük bir problem haline gelmiştir. Hile ve usulsüzlükler, işletmeler tarafından tespit edilmeyen ya da tespit edildiğinde profesyonel önlemler yerine bireysel tutumlarla önlenmeye çalışılan ve bundan dolayı da sonraki zamanlarda çok büyük kayıplara neden olan ciddi bir yönetim sorunudur.

Küresel rekabet ortamı ve teknolojiadaki değişimler hileli işlemlerin oranını giderek artırmaktadır. İşletmelerde ortaya çıkan hileler sektör, coğrafi konum, çalışan ve yöneticilerin eğitim düzeyi bakımından hilelerin gerçekleşmesinde farklılık gösterebilmektedir. Söz konusu farklılık hilelerin görünen kısımlarında kayıpların küçük bir bölümünü, görünmeyen kısımlarında ise daha büyük maddi kayıplara neden olabilmektedir. Bu açıdan işletmeler, her alanda risklerin olabileceği ve kişinin statüsü ne olursa olsun hile yapabileceği düşüncesiyle hareket etmeleri gerekir. İşletme yöneticileri, hileden dolayı ortaya çıkan zararları önceden göremediklerinden hile ile ilgili savunma konusunda herhangi bir yatırım uygulamada isteksiz olabilmektedirler. Hile ile mücadele etmede kullanılan yöntemler maliyeti olsa da hilenin verdiği zarardan daha azdır. Ancak bu düşüncede hareket etmek istemeyen işletme yöneticileri, hileli işlemler ortaya çıkana kadar hileyi önlemek için herhangi bir maliyette katlanmamaktadırlar. Fakat hilenin verdiği zarar sadece işletmede çalınan miktar ile sınırlı kalmamakta aynı zamanda işletmenin itibarına, müşteri ve verimlilik kaybına ve de çalışanların performansına etki etmektedir.

Hile, kasıt unsuru içeren ve gizlenmiş eylem olması nedeni ile tespiti zaman alabilmektedir. Bir işletmede kontrol mekanizmalarının kurulmaması, görevlerin ayrımı ilkesine uyulmaması, üst yönetimin ve çalışanların dürüst olmayan davranışları hilenin tespiti için önemli faktörlerdir. Bunun için işletme yönetimi hilenin anlamını, hilenin unsurlarını tam olarak bilmeli, hilenin nasıl ve ne şekilde gerçekleşebileceği hakkında bilgi sahibi olması gerekir.

İşletmenin finansal bilgilerinin doğru olması ve muhasebe işlemlerinde yapılan hile ve hataların tespit edilmesi ve önlenmesi aşamasında etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı önemlidir. İç kontrol sistemi ile diğer denetim faaliyetlerinin de bulunması işletmeler nezdinde varlıkların korunması ve konulan hedeflere daha hızlı ulaşmasına olanak sağlayacaktır. Bu kapsamda sağlıklı ve doğru bir iç kontrol sisteminin kurulması, iç denetim faaliyetinin etkinleştirilmesi, risklerin değerlendirilmesi ve hile denetimi faaliyetlerinin uzman kişiler tarafından gerçekleşmesi hileleri azaltacağı ve

işletmelere olumsuz yansımaların olmayacağı yönündedir. Kısaca kurumsal yönetim ilkeleri, iç kontrol sistemi, iç denetim, bağımsız denetim ve hile denetimi fonksiyonları finansal hilelere karşı savunmada ön safları temsil eder.

ACFE'nin 1996-2022 tarihleri arasında yönetim ve çalışan hilelerin maliyetleri işletmeleri finansal zararlara uğratmıştır. Kurumsal sorun haline gelen yönetim ve çalışan hileleri, işletmelerin teknolojik değişimlere açık olması ve hileleri tespit etmede bilinçli şekilde hareket ederek geliştirecekleri proaktif yöntemler aracılığı ile önlenmektedir. Dünyada yaşanan ve etkisi günümüze kadar devam eden skandallar, birçok işletmenin yok olmasına neden olmuş ve denetim şirketlerinin denetim faaliyetlerinin icra ederken tarafsız ve detaylı çalışması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu açıdan, hile denetiminin önemi işletmeler nezdinde daha da artmış ve gerekli olan tüm alanlarda yerini almıştır. Hile denetiminde proaktif yöntemlerin ve bilgi teknolojilerin kullanımı alanında uzman bir ekip ve yüksek bir maliyetle birlikte, hilelerin ortaya çıkmasından önce hilelerin tespit edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Yapılan literatür taramalarında hile denetiminin önemi üzerinde çalışmaların olduğu görülmektedir. Çalışmalar daha da kapsamlı bir şekilde genişletilerek hilelerin tespiti ve önlenmesinde hile denetiminin önemi üzerinde sektör ve büyüklük fark etmeksizin gerekli araştırmaların yapılması yönündedir.

Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar(lar) tarafından tasarlanmış ve eşit oranda katkı sunulmuştur. Makalede, herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı ve Finansal Destek

Makalede, akademik ve bilimsel etik kurallarına uyulmuştur. Çalışmada Etik Kurul Raporu aranmamaktadır. Makalede herhangi bir finansal kaynaktan yararlanılmamıştır.

Kaynaklar

- Abbasi, M. M., & Janjua, S. Y. (2016). The Mediating Effect of Job Stress on Work Overload and Organizational Performance in the Banking Industry, *Abasyn Journal of Social Sciences*, 9(2), 376-387.
- Abbasova, A., & Kurtulmuş, B. E. (2018). Abbasova, A; Kurtulmuş, B.E. (2018). Çalışan Motivasyonunda Performans Değerlendirmesinin Önemi: Türk Turizm Sektörü, *ABMYO Dergisi* (50), 1-14.
- Abdioğlu, H. (2007). Hilelerin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasına Yönelik Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, (22), 119-138.
- ACFE . (2004). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. <http://www.acfe.com/about/statistics.asp> adresinden alındı
- ACFE . (2008). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. <http://www.acfe.com/documents/2008RttN.pdf> adresinden alındı
- ACFE . (2010). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/rttN-2010.pdf adresinden alındı
- ACFE . (2012). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/rttN/2012-report-to-nations.pdf adresinden alındı

- ACFE . (2020). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2020/> adresinden alındı
- ACFE. (1996). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/1996-rtnn.pdf adresinden alındı
- ACFE. (2002). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. <http://www.acfe.com/about/statistics.asp> adresinden alındı
- ACFE. (2006). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. <http://www.acfe.com/about/statistics.asp> adresinden alındı
- ACFE. (2014). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. <https://www.acfe.com/rtnn/docs/2014-report-to-nations.pdf> adresinden alındı
- ACFE. (2016). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. <https://www.acfe.com/rtnn2016/docs/2016-report-to-the-nations.pdf> adresinden alındı
- ACFE. (2018). (Association of Certified Fraud Examiners). Report to The Nation on Occupational Fraud and Abuse. <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2018/default.aspx>. adresinden alındı
- ACFE. (2022). Occupational Fraud 2022: A Report To The Nations. <http://www.acfe.com/report-to-the-nations/2022/> adresinden alındı
- Akçay, S., & Uysal, M. (2019). *Hastane İşletmelerinde İç Denetim ve Hile Denetimi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 205-225.
- Akçay, S., & Uysal, M. (2019). Hile Denetimi ile Bağımsız Denetim Arasındaki İlişkinin Boyutları, *Turkish Studies*, 14(2), 49-65.
- Aksoy, T. (2006). *Tüm Yönleriyle Denetim: AB ile Müzakere ve Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma*, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Albrecht, W. S., Albrecht, C. C., & Albrecht, C. O. (2006). *Fraud Examination*, Second Edition, Thomson South Western Corporation.
- Amara, I., Amar, A. B., & Jarboui, A. (2013). Detection of Fraud in Financial Statements: French Companies as a Case Study. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 3(3), 40-51.
- Arens, A. A., Elder, R. J., & Beasley, M. S. (2003). *Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach*, 9th ed., Prentice-Hall.
- Aslanzade, Ş. (2017). Çalışan Hileleri, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* (36), 61-75.
- Ataman, B., & Aydın, R. (2017). Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Marmara Business Review*, 2(1), 1-23.
- Bierstaker, J. L., Brody, R. G., & Pacini, C. (2006). Accountants' Perceptions Regarding Fraud Detection and Prevention Methods, *Managerial Auditing Journal*, 21(5), 520-535.
- Bozkurt, N. (2016). *İşletmelerin Kara Deliği Hile: Çalışan Hileleri*, 3.Basım, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Brink, V. Z., & Witt, H. (1982). *Modern Internal Auditing-Appraising Operations and Controls*, Fourth Edition, A Ronald Press Publication, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Brown, K. (2002). Auditors' methods make it hard to uncover fraud by executives. *The Wall Street Journal*, Eastern Edition, C.1.
- Chen, J., Cumming, D., Hou, W., & Lee, E. (2013). Executive Integrity, Audit Opinion, and Fraud in Chinese Listed Firms. *Emerging Markets Review*, (15), 72-91.
- Coenen, T. L. (2008). *Essentials of Corporate Fraud*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Coffin, B. (2003). Trends in Corporate Fraud", *Risk Management*, 50(5), 9-21.
- Coriat, B., & Weinstein, O. (2002). Organizations, Firms and Institutions in the Generation of Innovation, *Research Policy*, 31(2), 273-290.

- Cotton, D. L. (2002). Fixing CPA Ethics Can Be an Inside Job. Available at. <https://doi.org/http://www.cottoncpa.com/Pages/05%20News-Events/dlc%20pubs/Fixing%20CPA%20Ethics>. (Erişim Tarihi: 6 September 2010)
- Çankaya, F., & Gerekan, B. (2009). Çankaya, F; Gerekan, B. (2009). Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, (28), 93-108.
- Çatıkkaş, Ö., & Çalış, E. (2010). Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (45), 146-156.
- Çatıkkaş, Ö., & Çalış, Y. E. (2007). İşletmelerde Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi İçin Hile Belirtileri, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, (9), 187-210.
- Çelik, T. (2010). *Muhasebede Hata ve Hileler ile İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde .
- Çiftçi, H., & Akbulut, H. (2023). Muhasebede Hile Kavramı ve Hile Denetimi. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 8(1), 23-41.
- Demir , M., & Arslan, Ö. (2018). Demir, M; Arslan, Ö. (2018). Finansal Raporlama Hilelerinin Saptanmasında Kullanılan Araçların Önem Derecelerinin Bağımsız Denetçilerin Bakış Açılıyla Değerlendirilmesi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 1099-1142.
- Demir, C., & Yıldız, A. (2022). Muhasebe Hata ve Hileleri ve Hilelerin Ortaya Çıkarılmasında Adli Muhasebecilik Mesleği, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 91-141.
- Demir, M. (2014). *Benford Yasası ve Hile Denetiminde Kullanılması*, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Demir, M., & Arslan, Ö. (2020). Muhasebe Meslek Mensuplarını Hile Eylemine Yönelten Psikolojik ve Ekonomik Faktörler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 903-911.
- Demir, V., & Bahadır, O. (2007). Muhasebe Manipülasyonu Yöntemler ve Teknikler, *Mali Çözüm Dergisi*, 17(84): 103-119.
- Doğan, S., & Kayakıran, D. (2017). Doğan, S; Kayakıran, D. (2017). İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi, *Maliye ve Finans Yazıları*, (108), 167-187.
- Doğan, Z., Gülçin, K., & Nazlı, E. (2018). Muhasebe Meslek Mensuplarının Hile Yapmaya Eğilim Düzeylerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(4) 64-83.
- Dorminey, J. W., Fleming, A. S., Kranacher, M. J., & Riley, R. A. (2012). Financial Fraud: A New Perspective on an Old Problem. *CPA Journal*, 82(6), 61-65.
- Dönmez, A., & Karausta, T. (2011). Çalışanların Mesleki Hile Algısı ve İhbar Hattı Kullanarak Rapor Etme Eğilimleri Üzerine Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde Yapılan Bir Araştırma, *Mali Çözüm Dergisi*, 21(104), 17-41.
- Dwirandra, A., & Suryanawa, I. K. (2018). Dwirandra, A; Suryanawa, I.K. (2018). Idealism and Professional Commitments Mediation the Effect of Work Experience and Training on Ethical Decision Making of Tax Consultants, *Research Journal of Finance and Accounting*, 9(21), 85.94.
- Emir, M. (2008). Hile Denetimi, *Mali Çözüm*, (86), 109-124.
- Ertikin, K. (2017). Hile Denetimi: Kırmızı Bayrakların Tespiti İçin Kullanılan Proaktif Yaklaşımlar, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (75), 71-94.
- Fehr, E., & Gächter, S. (2000). Fairness and Retaliation: The Economics of Reciprocity, *Journal of Economic Perspectives*, 14 (3), 159–181.
- Frank, J. (2004). *Performing Fraud & Reputation Risk Assessments*, IIA In-ternal Auditor (Spring 2004): 1-9.
- Gbegi , D. O., & Adebisi , J. F. (2014). Forensic Accounting Skills and Techniques in Fraud Investigation in the Nigerian Public Sector, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5(3), 243-252.
- Graycar, A., & Smith, R. (2002). Identifying and Responding to Corporate Fraud in the 21 Century, Australian Institute of Management Sydney 20 March, *Australian Institute of Criminology*.
- Gündüz, Ç. (2018). İşletmelerde Finansal Tablo Hileleri ve Hile Denetimi, *Anka e-Dergi*, 3(2), 12-24.

- Güvenç, Z. (2009). *Termal Turizm İşletmelerinde Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Belge Sisteminin Önemi ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE. Çanakkale.
- Halbouni, S. S., Obeid, N., & Garbou, A. (2016). Corporate Governance and Information Technology in Fraud Prevention and Detection: Evidence from the UAE. *Managerial Auditing Journal*, 31(6-7), 589-628.
- Idowu, A. (2009). An Assessment of Fraud and its Management in Nigeria Commercial Banks, *European Journal of Social Sciences*, 10(4), 628-640.
- IFAC. (2007). *Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements*. New York: IFAC.
- IFAC. (2009). The Auditor's Responsibilities Relating To Fraud in An Audit Of Financial, *International Standard On Auditing, ISA No. 240*.
- Izedonmi, F., & Ibadin, P. O. (2012). Forensic Accounting and Financial Crimes: Adopting the Inference, Relevance and Logic Solution Approach, *African Research Review*, 6(4), 125-139.
- Jones, M. J. (2011). *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Kamarudin, K. A., Ismail, W. A., & Mustapha, W. A. (2012). Aggressive Financial Reporting and Corporate Fraud, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, (65), 638-643.
- Kartikarini, N. (2016). Pengaruh Gender, Keahlian, dan Skeptisisme Profesional terhadap Kemampuan Auditor Mendeteksi Kecurangan (Studi pada Badan Pemeriksa Keuangan Republik Indonesia) (Doctoral dissertation, Universitas Gadjah Mada).
- Karyağdı, G. N. (2021). Bankalarda Hile Denetimi Uygulamasının Verimlilik ile İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Çalışma, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(2), 37-57.
- Kassem, R., & Higson, A. (2012). The New Fraud Triangle Model. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 3(3), 191-195.
- Kennedy, K. A. (2012). *An Analysis of Fraud: Causes, Prevention, and Notable Cases*. Honors Theses and Capstones Paper.
- Kenyon, W., & Tilton, P. D. (2006). *Potential Red Flags And Fraud Detection Techniques, A Guide To Forensic Accounting Investigation*, Ed. Thomas Golden-Steven S. Skalak-Mona Clayton, John Wiley & Sons, Inc, USA, p.119-160.
- KGK. (2013). Bağımsız Denetim Standardı 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları. [https://kgk.gov.tr/portalv2/uploads/files/duyurular/v2/bds/bds%20240\(1\).pdf](https://kgk.gov.tr/portalv2/uploads/files/duyurular/v2/bds/bds%20240(1).pdf) adresinden alındı
- Klein, R. (2015). How to Avoid or Minimize Fraud Exposures, *The CPA Journal*, 85(3), 6-8.
- Krambia-Kapardis, M., & Zopiatis, A. (2010). Krambia-Kapardis, M; Zopiatis, A. (2010). Investigating Incidents of Fraud in Small Economies: The Case for Cyprus, *Journal of Financial Crime*, 17(2), 195-209.
- Kranacher, M. J., Riley, R. A., & Wells, J. T. (2011). *Forensic Accounting and Fraud Examination*, 1st Edition, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Krippel, G. L., Henderson, L. R., Keene, M. A., Levi, M., & Converse, K. (2008). Employee Theft and Coastal South Carolina Hospitality Industry: Incidence, Detection and Response (Survey Result, 2000-2005). *Tourism and Hospitality Research*, 8(3), 226-238.
- Kurniawan, A. (2018). *Metodologi Penelitian Pendidikan*. Bandung: Rosda Karya.
- Küçük, E., & Uzay, Ş. (2009). Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 239-258.
- Laffin, M., & Gomes, T. (2013). The Prevention of Error and Fraud in Accounting. *International Journal of Advances in Management and Economics*, 2(5), 125-131.
- Li, S., & Wu, J. (2010). Why Some Countries Thrive Despite Corruption: The Role of Trust in the Corruption-Efficiency Relationship, *Review of International Political Economy*, 17(1):129-154.
- Makkawi, B., & Schick, A. (2003). Are Auditors Sensitive Enough to Fraud? *Managerial Auditing Journal*, (18), 591-598.

- Maliye Hesap Uzmanları Derneği . (1996). Denetim İlke ve Esasları, 1.Cilt, İstanbul, 63-82.
- Manning, G. A. (2005). Financial Investigation And Forensic Accounting, Taylor&Francis Group, Second Edition, USA.
- Manurung, D. H., & Hardika, A. L. (2015). Analysis of Factors that Influence Financial Statement Fraud in the Perspective Fraud Diamond: Empirical Study on Banking Companies Listed on the Indonesia Stock Exchange Year 2012 to 2014. *Proceedings of the International Conference on Accounting Studies (ICAS), Johor Bahru, Johor, Malaysia*, 279-286.
- McShane, S. L., & Glinow, M. V. (2007). McShane, S. L.; Glinow, M. A. V (2007). Organizational Behavior: Essentials, Boston: McGraw-Hill.
- Mohamed, N., & Handley-Schachler, M. (2015). Roots of Responsibilities to Financial Statement Fraud Control, *Procedia Economics and Finance*, (28), 46-52.
- Mortaş, M. (2019). Obstacle to Transparency in Financial Reporting: Fraudulent Financial Reporting. In Dönmez, S; Özçoban, E; Balkan, D; Karakuş, H (Ed.), *New Horizons in Social, Human and Administrative Sciences* (271-286), Ankara: Gece Akademi.
- Mukoro, D., Yamusa, O., & Faboyede, S. (2013). The Role of Forensic Accountants in Fraud Detection and National Security in Nigeria, *Change and Leadership*, 7(1), 90-106.
- Mulford, C. W., & Comiskey, E. E. (2002). The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Mulligan, T. S. (2002). Accounting Watchdog Reiterates it will Disband. Los Angeles Times, February, C4.
- Murray, J. G. (2014). Murray, J. G. (2014). Procurement Fraud Vulnerability: A Case Study, *EDPACS: The EDP Audit, Control, and Security Newsletter*, 49(5), 7-17.
- Nawawi, A., & Salin, A. A. (2018). Capital Statement Analysis as a Tool to Detect Tax Evasion, *International Journal of Law and Management*, (60), 1-16.
- Nergiz, E., & Yılmaz, F. (2016). Çalışanların İş Tatmininin Performanslarına Etkisi: Atatürk Havalimanı Gümrüksüz Satış İşletmesi Örneği, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 50-79.
- Okoye, E., & Ndah, E. N. (2019). Forensic Accounting and Fraud Prevention in Manufacturing Companies in Nigeria, *International Journal of Innovative Finance and Economics Research* 7(1):107-116.
- Okutmuş, E., & Uyar, S. (2014). Konaklama İşletmelerinde Yiyecek-İçecek Departmanında Yapılan Bir Hilenin Tespiti: Vaka Analizi, *Mali Çözüm Dergisi*, 24(121), 35-54.
- Oskay, H. (2018). *Muhasebede Hilenin Önlenmesi, Hileyi Tespit Etmek İçin Kullanılan Metodlar ve Hilenin Önlenmesine Yönelik Düzenlemeler*. Okan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi SBE, İstanbul.
- Owojori, A. A., & Asaolu, T. O. (2009). The Role Of Forensic Accounting In Solving The Vexed Problem Of Corporate World, *European Journal of Scientific Research*, 29(2), 183-187.
- Ozili, P. K. (2015). Forensic Accounting and Fraud: A Review of Literature and Policy Implications, *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 3(1), 63-68.
- Özbirecikli, M., & Öksüz, N. (2016). Üretim İşletmelerinde Çalışan Hilelerine İmkân Sağlayan Kurumsal Hatalar Üzerine Bir Araştırma: Hatay Örneği, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(1), 23-50.
- Özer, M. A. (2013). İmajını Yöneten Örgütler Daha mı Başarılı Oluyor? *Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 24(3-4-5), 26-45.
- Özkul, U. F., & Özdemir, Z. (2013). Özkul Ulucan, F; Özdemir, Z. (2013). Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar: Kurumsal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Öneri Dergisi*, 10(40), 75-89.
- Pala, F. (2011). *Adli Muhasebe Mesleği ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, İstanbul Aydın Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Pearson, T. A., & Singleton, T. W. (2008). Fraud and Forensic Accounting in the Digital Environment, *Issues in Accounting Education*, 23 (4), 545-559.
- Pehlivanlı, D. (2011). *Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Peltier-Rivest, D., & Lanoue, N. (2012). Thieves from within: Occupational Fraud in Canada. *Journal of Financial Crime*, 19(1), 54-64.
- Peterson, B. K., & Buckhoff, T. A. (2004). Anti-Fraud Education in Academia, Schwartz, B.N. and Ketz, J.E. (Ed.) *Advances in Accounting Education Teaching and Curriculum Innovations (Advances in Accounting Education, Vol. 6)*, Emerald Group Publishing Limited, Bingley, 45-67.
- PWC . (2020). PWC's Global Economic Crime and Fraud Survey. <https://www.pwc.com/fraudsurvey> adresinden alındı
- Rajdeepa, B., & Nandhitha, D. (2015). *Fraud Detection in Banking Sector Using Data Mining. International Journal of Science and Research*, 4(7), 1822-1825.
- Ramos, M. (2003). Auditor's Responsibility For Fraud Detection, *Journal of Accountancy*, (195), 28-35.
- Rasmussen, D. G., & Leauanae, J. L. (2004). Expert Witness Qualifications and Selection, *Journal of Financial Crime*, 12(2), 165-171.
- Rezaee, Z. (2002). *Financial Statement Fraud: Prevention and Detection*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Rezaee, Z. (2005). Causes, Consequences and Deterrence of Financial Statement Fraud, *Critical Perspectives on Accounting*, (16), 277-298.
- Rezaee, Z., & Riley, R. (2010). *Financial Statement Fraud: Prevention and Detection*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Rezaee, Z., Crumbley, D. L., & Elmore, R. C. (2004). Forensic Accounting Education, *Advances in Accounting Education: Teaching and Curriculum Innovations*, (6), 193-231.
- Saad, E. B., & Lesage, C. (2013). Why are Auditors Over-Blamed in AccountingFrauds? <http://qqhq.org/meetings/AUD2010/WhyareAuditorsOver-blqmed.pdf>.
- Said, J., Alam, M., Ramli, M., & Rafidi, M. (2017). Integrating Ethical Values into Fraud Triangle Theory in Assessing Employee Fraud: Evidence from the Malaysian Banking Industry, *Journal of International Studies*, 10(2), 170-184.
- Salehi, M., & Azary, Z. (2008). Fraud Detection and Audit Expectation Gap: Empirical Evidence from Iranian Bankers, *International Journal of Business and Management*, 3(10), 65-77.
- Seetharaman, A., Senthilvelmurugan, M., & Periyanaayagam, R. (2004). Anatomy of Computer Accounting Frauds, *Managerial Auditing Journal*, 19(8), 1055-1072.
- Selimoğlu, K. S., & Altunel, M. (2020). Şirketlerin Karşılaştıkları Hile ve Suistimal Kaynaklı Zararların Uluslararası Boyutlarının Analizi, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 9(17), 108-135.
- Sheridan, T. A. (2014). *Managerial Fraud: Executive Impression Management, Beyond Red Flags*, 1st Edition, London: Routledge.
- Singleton, T. W. (1993). The Origins of EDP Auditing in North America. *The EDP Auditor Journal*: 52-62.
- Singleton, T. W., & Singleton, A. J. (2010). *Fraud Auditing and Forensic Accounting*, 4th Edition, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Skousen, C. J., & Wright, C. J. (2006). Contemporaneous Risk Factors and the Prediction of Financial Statement Fraud, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=938736> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.938736>.
- Spathis, C., Doumpos, M., & Zopounidis, C. (2002). Detecting Falsified Financial Statements: A Comparative Study Using Multicriteria Analysis and Multivariate Statistical Techniques, *European Accounting Review*, 11(3), 509-535.
- Spector, P. E., Fox, S., Penney, L. M., Bruursema, K., Goh, A., & Kessler, S. (2006). The Dimensionality of Counterproductivity: Are All Counterproductive Behaviors Created Equal? *Journal of Vocational Behavior*, (68), 446-460.
- Sule, S., Ibrahim, S. S., & Sani, A. A. (2019). The Effect of Forensic Accounting Investigation in Detecting Financial Fraud: A Study in Nigeria, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(2), 545-553.

- Suzuki, D., & Yamada, J. (2016). Accounting Fraud and Accounting Standards: The Case of Toshiba's Fraudulent Accounting. 5th International Conference on Accounting, Auditing and Taxation (ICAAT 2016), 439-449.
- Tahmaz, P., Mengi Tarhan, B., & Doğan, S. (2020). Çalışan Hilelerinin Grup Dinamikleri Açısından İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 19(59), 75-94.
- Tayman, M., & Tekşen, Ö. (2019). Muhasebe Denetiminde Karşılaşılan Hata ve Hileler: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24(3), 455-477.
- Tipgos, M. A. (2002). Why Management Fraud is Unstoppable, *The CPA Journal*, 72(12), 34-42.
- Tor, S. S., & Esengün, K. (2011). Örgütlerde İş Tatminini Etkileyen Demografik Faktörler ve Verimlilik: Karaman Gıda Sektöründe Bir Uygulama, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 53-63.
- Troy, C., Smith, K. G., & Domino, M. A. (2011). CEO Demographics and Accounting Fraud: Who is More.
- Truss, C., Shantz, A., Soane, E., Alfes, K., & Delbridge, R. (2013). Employee Engagement, Organisational Performance and Individual Well-Being: Exploring the Evidence, Developing the Theory, *The International Journal of Human Resource Management*, 24(14), 2657– 2669.
- Tuanakotta, T. M. (2012). Forensic Accounting and Investigative Audit. Jakarta Salemba Empat.
- Ulmer, J. L., & Noe, K. (2013). Embezzlement in the Library, *Journal of Business Case Studies*, 9(2), 157-163.
- Vona, L. W. (2008). *Fraud Risk Assessment: Building a Fraud Audit Program*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Wang, J., Liao, Y., Tsai, T., & Hung, G. (2006). Technology-Based Financial Frauds in Taiwan: Issue and Approaches, *IEEE Conference at Taiwan on: Systems, Man and Cyberspace*, (2), 1120–1124.
- Wells, J. T. (2011). *Principles of Fraud Examination*, 3rd Edition, New Jersey: John Willey and Sons, Inc.
- Yang, D., Jiao, H., & Buckland, R. (2017). The Determinants of Financial Fraud in Chinese Firms: Does Corporate Governance as an Institutional Innovation Matter? *Technological Forecasting & Social Change*, (125), 309-320.
- Yıldız, E., & Baskan, T. (2014). Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Kullanılan Araçlar: BIST Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (62), 1-18.
- Zhou, W., & Kapoor, G. (2011). Zhou, W; Kapoor, G. (2011). Detecting Evolutionary Financial Statement Fraud, *Decision Support Systems*, 50 (3), 570–575.
- Zona, F., Minoja, M., & Coda, V. (2013). Antecedents of Corporate Scandals: CEOs' Personal Traits, Stakeholders' Cohesion, Managerial Fraud, and Imbalanced Corporate Strategy. *Journal of Business Ethics*, 113(2), 265-283.